

Carl Erik Kühl

IDEOLOGIENS OG IDEOLOGIKRITIKKENS TOPOLOGI

(1980?)

Fænomenet defineres ofte ved formlen: det, der viser sig *ved* sig selv *som* sig selv. Der er intet i denne definition, der hjemler en tolkning af fænomen-læren, fænomenologien, som "subjektivistisk". Definitionen siger jo intet om, *hvor* "det" viser sig, *hvor* "det" kommer til syne, *hvor* "man" skal placere sig for at se "det". Men der gives sandt nok et "man", som principielt må kunne indfinde sig på det sted, hvor "det" viser sig. Og for os, du og jeg i denne dialog, har et sådant "man" kun interesse, for så vidt det er menneskeligt.

Netop mennesker - og så vidt vi mennesker ved: *kun* mennesker - kan være til stede ved tingene. Det er de overhovedet først og fremmest. I omgangen med tingene viser tingene sig uafslædt, omend sjældent udtrykkeligt. Således kan vi definere et begreb 'fremmedhed' som en tilstedeværelse *ved* tingen, men gå et sted, hvor tingen ikke viser sig ved sig selv som sig selv.¹ Men skal vi tale herom - og det, hvorom man ikke kan tale, derom må man tie - forudsætter vi også eksistensen af og den principielle tilgang til et (andet) sted, hvorfra tingen synes som fænomen, og til et (tredje) sted, hvorfra fremmedheden i det konkrete tilfælde synes som fænomen. Vort begreb 'fremmedhed' implicerer altså tre steder:

- (1) stedet, hvor tingen viser sig i et menneskes konkrete omgang med tingen:
- (2) stedet, hvor tingen viser sig som fænomen, afdækkes; og
- (3) stedet, hvor en (mulig) differens imellem (1) og (2) kommer til syne. Fremmedheden er en sådan differens!

Hvorfor taler vi om en differens imellem steder og ikke imellem skikkelser, fremtrædelsesformer e.l.? For at gøre det udtrykkeligt, at fremmedheden overfor denne ting ikke blot består som en relation imellem dette menneske og denne ting, men at den er en topisk-topologisk bestemmelse, en bestemmelse ved en verden. Noget skygger for noget. Noget belyses ikke tilstrækkeligt - eller belyses falsk. Noget låner noget til forklædning. En ting ses kun i sit væsens fylde fra dette eller hint punkt. Med landskabet er følgelig fremmedheden givet som mulighed,

Stedet (3), hvor differensen imellem stederne (1) og (2) kommer til syne som sådan, kan udmærket være identisk med stedet (1) - altså stedet, hvor tingen viser sig i den konkrete menneskelige omgang med tingen. Utilstrækkeligheden, tilslørettheden kan røbe sig *i* selve omgangen med tingen. (Det er vel denne røben-sig, der, når den modsvares af en erkendelsesproces, foranlediger den "subjektive" fremmedgørelse: Netop dér, hvor omgangen med tingen besad den største *selvfølgelighed*, kaldte den sig til lige *fortrolig*. Denne fortroligheds sammenbrud lader sig vel opleve som fremmedgørelse. Oplevelsen er falsk, for så vidt der aldrig bestod en egentlig fortrolighed. Sammenbruddet er et sammenbrud af en underforstået antagelse af fortrolighed, hvorunder underforståetheden ophæves og antagelsen viser sig falsk. Men for det enkelte menneske besidder sammenbruddet dog sammenbruddets prægnans og gyldighed som tilskyndelse til handling.)

¹ Vi taler om fremmedhed, ikke fremmedgjorthed. Den formentlig sande tanke om en oprindelig samhørighed er forudsætningen for et begreb 'fremmedgjorthed' Den skal blot ikke tages op her for sin egen gyldigheds skyld.

Men undertiden er tingen ikke blot fjern at skue, i skyggen af andre ting eller i mørke. Som sådan kan den jo synes fjern, i skygge, i mørke. Men den kan også fremtræde i forklædning. Der gives punkter, hvorfra tingen synes tilstrækkelig, synes klar; og hvor den i realiteten har skjult utilstrækkeligheden bag en tilstrækkelighed som noget andet end sig selv, erstattet uklarheden med en klarhed som noget andet end sig selv. Jo mere effektiv forklædningen er, jo længere er der imellem stedet (1), hvor tingen synes som fænomen, og stedet (3), hvor fremmedheden kommer til syne som fænomen.

Vi har ovenfor anlagt vort landskab ud fra et fænomen 'ting'. Som modus for tilsynekomsten holdt vi "den menneskelige omgang med tingen". Vi kunne nok også anlægge landskabet ud fra f.eks. et fænomen 'handling'. Det ville - i det mindste i tilblivelsen - give en anden topografi, men trekanten ville bevares:

Figur (trekant pile)

Et par eksempler: Udvekslingen løn/arbejdskraft mellem arbejdsgiver og arbejder på en moderne virksomhed viser ikke sit sande væsen af udbytning på selve stedet, hvor udvekslingen foregår, lige gyldigt hvor grundigt du kigger efter. (Den viser ikke engang, at den ikke viser sit væsen!) Men ved at læse (i) "Kapitalen" rejser du til et sted, hvor handlingen viser sit væsen, og hvor differensen bliver sigtbar. (2) og (3) falder sammen.

Et andet eksempel: Den hjemmegående husmors eventuelle position som undertrykt kvinde er faktisk sigtbar indenfor hjemmets fire vægge. (1) og (3) falder sammen.

I det første eksempel giver revoltens idé sig af almene retfærdighedsbegreber. I det andet kan den også give sig af en "Lebenswelt-analyse".

Fænomenologien svigter, hvis den kun studerer fænomenet 'F' og forglemmer at spørge til fænomenet 'fænomenet 'F's sigtbarhed'. Det *kan* den let glemme, da den med "det" - visende sig selv som sig selv - i sigte ikke samtidig kan have for øje, at den selv ser fra et punkt.

Ideologiens funktion kan defineres som en bevægelse af den/de, den har i tale, der resulterer i en differens imellem (1) og (2), som kun røber sig overfor punktet (3). Ideologikritikken taler fra dette punkt, idet den herfra samtidig søger at få de kræfter i sigte, der skaber bevægelsen, opretholder differensen og til og med forsøger at skjule punktet (3). Hvis det virkelig er en og samme "kraft" - f.eks. en interesse - der regulerer disse tendenser under ét, da er det også muligt, at kraften lader sig afsløre under ét, dvs. fra ét punkt i landskabet.